

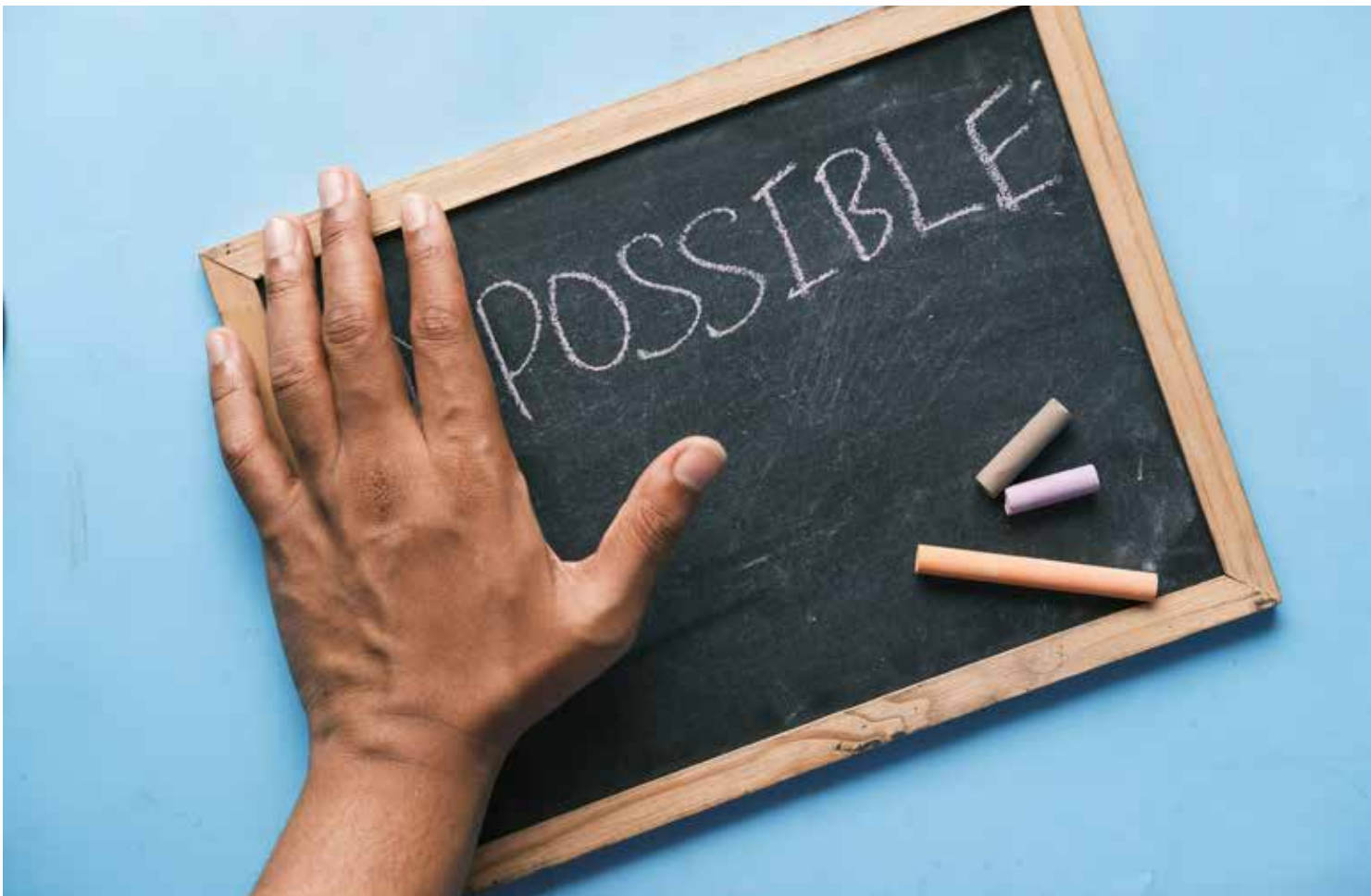
Maak BOF toekomstbestendiger

Het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo) moeten – sinds de Mammoetwet – leerlingen niet alleen voorbereiden op een vervolgstudie, maar ook algemene vorming bieden. Deze transitie van beroepsgericht naar algemeen vormend onderwijs is echter bij bedrijfseconomie een moeizaam proces. Het is vallen en opstaan, en nog steeds niet naar behoren afgerond.

Sinds de invoering van de Mammoetwet ligt het schoolvak bedrijfseconomie onder vuur. Het wordt door menigeen als beroepsgericht beschouwd en volgens criticasters voldoet het niet aan de doelstellingen van de artikelen 7 en 8 van de Wet op het voortgezet onderwijs.

In de oorspronkelijke plannen uit 1968 en die van de tweede fase in 1998 was wegens twijfel aan de

algemeen vormende waarde van dit vak geen plaats ingeruimd. Dankzij een lobby van leraren is het alsnog in het curriculum opgenomen. In plaats van het vak grondig op de schop te nemen zijn de leraren bedrijfseconomie, afgezien van wat kleine veranderingen, desondanks in de praktijk op de oude voet doorgedaan.



Zo is het onderdeel boekhouden bij de invoering van de tweede fase officieel uit het onderwijsprogramma geschrapt omdat het niet algemeen vormend is, maar dat betekent allerm minst dat het ook daadwerkelijk uit het curriculum van het voortgezet onderwijs verdwenen is.

Een staatscommissie onder leiding van de Amsterdamse hoogleraar Arnoud Boot heeft in 2014 het vakinhoudelijk programma voor bedrijfseconomie herzien, maar laat ruimte om elementen van het boekhoudonderwijs als keuzeonderwerp weer in het onderwijsprogramma op te nemen. Ruimte die door veel leraren dankbaar wordt benut om op oude instrumentele voet door te gaan, met inwijden hun leerlingen in de barokke geheimen van debet en credit. Een zinloze exercitie waar van geen enkele leerling wijzer wordt. Want boekhoudonderwijs is beroepsonderwijs.

Principieel weinig veranderd

Bestudering van de programmahoud van het onderdeel vak bedrijfseconomie laat zien dat principieel weinig is veranderd in vergelijking met het programma van de hbs. Het is een instrumentele benadering die niet bijdraagt aan de algemene vorming van de leerlingen. Het is betekenisloos.

Nog steeds moeten leerlingen prijs- en efficiencyverschillen berekenen, zonder dat de relevantie van deze calculaties duidelijk wordt. Deze berekeningen zijn noodzakelijk voor het besturen van vooral commerciële organisaties. Maar de vervolgvragen die naar aanleiding van deze verschillenanalyse gesteld moeten worden, blijven ook hier achterwege.

De winst kunnen bepalen en de verschillen kunnen vaststellen zijn instrumenteel als onduidelijk blijft dat ondernemingen op basis van deze afwijkingen corrigerende maatregelen nemen om efficiënter te worden en kostenbesparingen te realiseren. Het stelt bedrijven ook in staat om de prestaties te evalueren en verbeteringen aan te brengen in hun bedrijfsprocessen. Door slechts een deel van het verhaal te onderwijzen ligt een transfer naar situaties buiten school dan ook niet voor de hand, en is van algemeen vormend onderwijs geen sprake.

Niet klakkeloos overnemen

Helaas heeft de vakvernieuwingscommissie M&O nog meer steken laten vallen bij het vaststellen van het nieuwe programma. In het eindrapport uit 2014 van de vakvernieuwingscommissie wordt gesteld dat het onderscheid tussen commerciële en niet-commerciële organisaties terugkomt waar dat relevant is, maar dat het niet langer ordenend is voor het presenteren van het materiaal.

Met deze opvatting van de commissie wordt voorbijgegaan aan het feit dat niet-commerciële organisaties niet dezelfde begrippenapparaten hanteren. Commerciële organisaties hebben het over kosten en opbrengsten, terwijl niet-commerciële organisaties, zoals bijvoorbeeld de plaatselijke sportvereniging, het hebben over uitgaven en ontvangsten. Het is dan ook terecht dat menigeen stelt dat het huidige pro-



'Kenmerkende aspecten van ondernemerschap zoals creativiteit, doorzettingsvermogen en risicobereidheid laten zich slecht vangen in het opstellen van financiële overzichten.'

gramma bedrijfseconomie een stap terug is naar de vorige eeuw.

De sterke nadruk op commerciële organisaties is weliswaar verklaarbaar, als we kijken naar hedendaagse opvattingen over de wijze waarop niet-commerciële organisaties geleid moeten worden. Immers ook niet-commerciële organisaties worden min of meer gedwongen het marktdenken centraal te stellen bij het besturen, maar dat betekent niet dat we in ons onderwijs deze opvatting klakkeloos moeten overnemen. Zeker niet als we zien welke nadelen kleven aan het toepassen van het marktdenken op niet-commerciële organisaties.

Ondernemerschap

De laatste jaren is sprake van een toenemende aandacht voor ondernemerschap, omdat uit onderzoek is gebleken dat het een noodzakelijk ingrediënt voor groei en innovatie is in een maatschappij met toenemende verandering en informatiestromen. Actie en reactie volgen elkaar steeds sneller op, bedrijven kunnen het hoofd alleen boven water houden door constant te veranderen en te vernieuwen. Het zal dan ook niemand verrassen dat in het voortgezet onderwijs aan dit onderwerp aandacht besteed wordt.

Jan Stevens, lid van de vakvernieuwingscommissie, stelt dat de echte herziening van het schoolvak onder andere terug is te vinden in het onderdeel ondernemerschap. Echter wat en hoe dit aan de orde moet



komen, is vooralsnog onduidelijk. Een analyse van de leermethoden toont aan dat het ondernemerschap veelal wordt ingevuld door leerlingen een balans, winst- en verliesrekening en een liquiditeitsoverzicht te laten opstellen. Het is de vraag of deze benadering recht doet aan het begrip ondernemerschap. Kenmerkende aspecten van ondernemerschap zoals creativiteit, doorzettingsvermogen en risicobereidheid laten zich slecht vangen in het opstellen van financiële overzichten. Vooralsnog is het ondernemerschap zoals dat nu wordt onderwezen oude wijn in nieuwe zakken.

Daarbij komt dat juist binnen het schoolvak bedrijfs-economie er expliciete aandacht dient te zijn voor sociaal ondernemerschap. Een aanzienlijk deel van de leerlingen zal immers niet voor een vervolgstudie in de bedrijfseconomische richtingen kiezen, maar later wel deelnemen aan maatschappelijke organisaties zonder winst oogmerk of het opzetten daarvan.

Financiële zelfredzaamheid

Een van de missies van het huidige bedrijfseconomie-onderwijs is de financiële zelfredzaamheid. De leerling verkrijgt en vergroot zijn persoonlijke financieel bewustzijn, waaronder financieel inzicht en financiële vaardigheden, opdat hij in staat is zelfstandig verantwoord te handelen. Deze opvatting is prominent terug te vinden in de onderdelen 'erven en schenken' en 'trouwen en scheiden'.

Volgens de commissie voldoet het onderdeel erven en schenken aan de voorwaarden voor algemene vorming, en kan dientengevolge dus onderdeel zijn

'Voor de meeste leerlingen zal gelden dat ze al blij mogen zijn wanneer te zijner tijd de nalatenschap groot genoeg blijkt om de kosten van de begrafenis te dekken.'

van het onderwijsprogramma. En inderdaad, in het vak wordt kennis bijgebracht en worden inzichten en vaardigheden ontwikkeld die belangrijk zijn voor het later maatschappelijk functioneren van leerlingen. Maar tegelijkertijd moet men vaststellen dat vanuit bedrijfseconomisch perspectief het schoolvak niet aan de gestelde eisen voldoet.

Het onderwerp is niet erg inclusief: het is voor veel leerlingen die dit vak volgen een ver-van-mijn-bedshow. Voor de meeste leerlingen zal gelden dat ze al blij mogen zijn wanneer te zijner tijd de nalatenschap groot genoeg blijkt om de kosten van de begrafenis te dekken. De docent bedrijfseconomie zal deze feiten in zijn onderwijs dienen op te nemen.

We kunnen twisten over de theoretische bezwaren die aan dit onderwerp kunnen kleven, maar zeker is dat de wijze waarop het thema nu in de klas wordt gepresenteerd, indruist tegen opvattingen die momenteel in de maatschappij leven. Dit programmaonderdeel mag niet verengd worden tot slechts een manier waarop erfenisbelasting kan worden ontweken.

Leerlingen zouden kunnen veronderstellen dat belastingconstructies om fiscale lasten te verlichten algemeen aanvaardbaar zijn. De huidige benadering schaadt de principiële onderwijsdeontologie van neutraliteit. De eis van algemene vorming waaraan ook het onderwerp erven en schenken moet voldoen, vereist een bredere aanpak. Zoals met deze ethische vragen: heeft iemand recht op een erfenis? Welke gevolgen hebben erfenissen op de vermogensverdeling? In hoeverre is de hoogte van een erfenisbelasting acceptabel?

Zeven vinkjes

Vastgesteld moet worden dat ook het onderwerp trouwen en scheiden weinig inclusief is. Het is een beperkte kijk op relaties omdat het niet alle relatievormen vertegenwoordigt. Waarom geen aandacht voor samengestelde gezinnen of eenoudergezinnen? Het percentage huwelijken, ook van niet-hetero koppels, dat eindigt in een scheiding is in ons land aanzienlijk. Het aantal samengestelde gezinnen neemt progressief toe.

Een meer inclusieve benadering en daarmee aansluitend op de belevingswereld van de leerling, is tevens het geven van aandacht aan andere culturele huwelijks- en familiestructuren. Dit kan een breder begrip en respect voor diverse relaties en levensstijlen bevorderen.

De wijze waarop invulling wordt gegeven aan de financiële zelfredzaamheid laat zien dat de commissie bestond uit leden die in het bezit zijn van de zeven vinkjes. Het doet op geen enkele manier recht aan de belevingswereld van het overgrote deel van leerlingen.

De wijze waarop financiële zelfredzaamheid aan bod zou moeten komen wordt niet gerealiseerd door het toevoegen van nieuwe onderwerpen, maar door juist opgedane bedrijfseconomische kennis toe te passen op het leven buiten school. Zo ontdekken leerlingen dat bedrijfseconomische principes ook van toepassing zijn in het persoonlijke en maatschappelijke leven.

Denk aan de toename van schulden van huishoudens. Bedrijfseconomische kennis over liquiditeit en solvabiliteit kan worden toegepast en draagt bij dat leerlingen verantwoord omgaan met leningen. Maar ook het opstellen van liquiditeitsbegrotingen kunnen de financiële geletterdheid verbeteren en daarmee bijdragen aan de eigen financiële zelfredzaamheid.

Conclusie

De insteek van bedrijfseconomie is feitelijk niet veranderd. Het is nog steeds een technische benadering die vraagstukken behandelt in een bedrijfseconomische context. Met de uitkomsten wordt niets gedaan. Het proces om louter tot het antwoord te komen staat centraal.

Wat je eraan hebt en wat je ermee kunt, blijft voor de leerlingen onduidelijk, ook al wekt de vakvernieuwingscommissie de suggestie dat het schoolvak nu gericht is op het bijbrengen van begrip. Echter, het vak oriënteert zich zo goed als volledig op onder-

nemingen, op commerciële organisaties. Terwijl de samenleving valt of staat met het goed functioneren van organisaties zonder winstoogmerk.

Ondernemerschap wordt gebracht als een andere grondige vernieuwing van het vak, maar ook hier geldt dat er niets nieuws is onder de zon. Er is sprake van schuiven van onderwerpen die nu onder de noemer van ondernemerschap worden behandeld. Het is dan ook maar zeer de vraag of kenmerkende eigenschappen van ondernemerschap ook in lessen gegoten kan worden.

Eindtermen voor financiële zelfredzaamheid zoals die nu aan de orde komen zijn gemiste kansen. Het betekent dat het gewenste resultaat, namelijk dat bedrijfseconomie nu eindelijk voldoet aan de noodzakelijke algemene vorming van het schoolvak, niet wordt gerealiseerd. Het voortbestaan van het schoolvak bedrijfseconomie is dan ook twijfelachtig.

Literatuur

Boot, A & Kolkman, A. (2016) M&O – de positionering van bedrijfseconomie in het middelbaar onderwijs. In L. Bovenberg & F. de Haan (Eds), Economieonderwijs, Preadviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde pp 85-94.

Bouwer, H.J. (2022), Belastingontwijking leer je op school. Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, pp 33.

Elzen, M. den, & Penning de Vries, B. (2019). Monitoring invoering vernieuwde bedrijfseconomie: Startmeting docenten 2018 - 2019. Enschede: SLO.

Elvira, Q., Bouwer, H.J. en Janssen, F. (2020): bedrijfseconomie: De vakperspectieven van de bedrijfseconomie Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, pp 22-26.

Luyendijk, J., (2022). De zeven vinkjes: hoe mannen als ik de baas spelen. 2de editie.

Praag, M. van (2016) Ondernemerschap en onderwijs: van basisschool tot universiteit. In L. Bovenberg & F. de Haan (Eds), Economieonderwijs, Preadviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde pp 97-108.

Schauten, M. B. J., & Bouwer, H. J. (2012). Voldoet M&O aan de eisen van algemene vorming? Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, pp 32-35.

Vakvernieuwingscommissie (2014) Van M&O naar bedrijfseconomie, ondernemerschap en financiële zelfredzaamheid. Eindrapport van de vakvernieuwingscommissie M&O. Oktober, Enschede: SLO.

Vernooij, F. (2015). bedrijfseconomie, ondernemerschap en financiële zelfredzaamheid: terug naar de vorige eeuw? Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, pp 20-23.

Jeffrey Bouwer is werkzaam in het onderwijs en redacteur van het Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs. Peter Voorend is redacteur van het Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs.